

Posiadłości przyrody

ALICJA BREYMEYER

Instytut Geografii i Zagospodarowania Przestrzennego, Warszawa
Polska Akademia Nauk
a.breym@twarda.pan.pl

Tak jak samoloty i pieniądze, granice państw to twory człowieka: nie są naturalne i stać się mogą jedną z ważnych przeszkód w ochronie bezcennych kompleksów dzikiej przyrody

Na całym świecie, a zwłaszcza w Europie, ekspansja cywilizacji redukuje obszary dzikiej przyrody do małych, izolowanych plamek na mapie. Choć obszary te są chronione, to wiadomo, że ich ekosystemy nie są samowystarczalne, a żyjące w nich gatunki mogą ginąć z braku nowych siedlisk lub w wyniku rozmnażania wsobnego, jeśli nie uzyskają większych terenów lub możliwości swobodnej migracji. Aby rozwiązać ten problem, UNESCO powołała program „Człowiek i Biosfera” (MAB), mający na celu utworzenie dużych, ekologicznie samowystarczalnych rezerwatów, gdzie tereny najcenniejsze, poddane ścisłej ochronie, otoczone będą strefami stopniowego zmniejszania reżimów ochronnych oraz połączone korytarzami ekologicznymi.

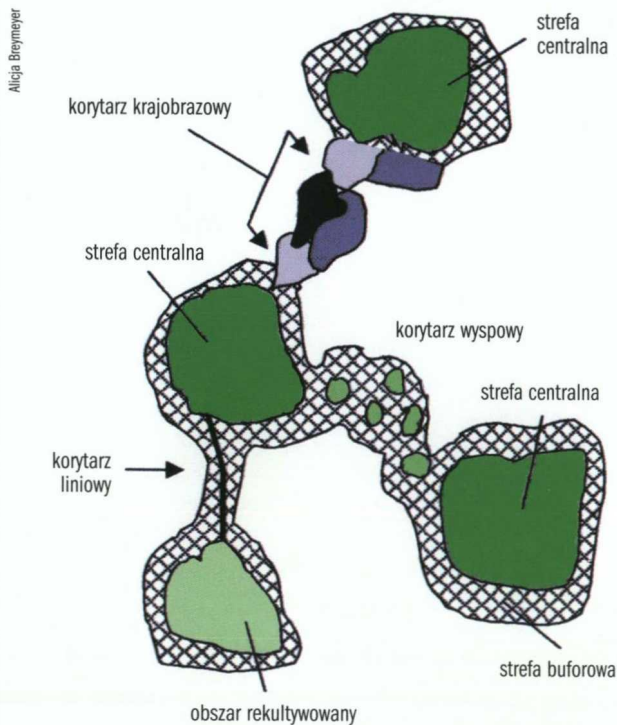
Nowa koncepcja „Rezerwatów Biosfery” powstała na Zgromadzeniu Ogólnym UNESCO w 1970 roku; wtedy to po raz pierwszy określono „potrzebę istnienia obszarów w pełni dzikiej przyrody, które każdy kraj członkowski powinien wytyczyć w swoich granicach; te rezerваты biosfery powinny zawierać ekosystemy reprezentatywne dla głównych biomów świata lub z innych powodów istotne dla danego kraju. Rezerваты te miałyby służyć jako ośrodki nauki, edukacji i zarządzania”. W 1995 roku, na konferencji MAB w Sewilli podkreślano nową strategię tworzenia rezerwatów biosfery: „Rezerваты Biosfery, zamiast tworzyć wyspy w świecie coraz bardziej degradowanym przez różne rodzaje działalności człowieka, mogą stać się miejscami, gdzie człowiek pogodzi się z przyrodą; mogą przenosić tradycyjną wiedzę o świecie na potrzeby przyszłości; mogą pokazać nam, jak pokonać problemy zrodzone przez wąskie, cząstkowe kompetencje naszych instytucji. Krótko mówiąc, Rezerваты Biosfery to dużo więcej niż obszary chronione”.

Strefy kontaktu

Ochrona przyrody i zarządzanie rezerwatem biosfery opiera się na stworzeniu jednostki zagospodarowania przestrzennego o następujących strefach: „centralnej” (core zone) „buforowej” (buffer zone) i „przejściowej” (transition

zone). Strefa centralna rezerwatów biosfery powinna podlegać ochronie prawnej danego kraju i zawierać reprezentatywne przykłady ekosystemów należących do jednej z prowincji biogeograficznych świata. Strefy buforowa i przejściowa mają być zarządzane i wykorzystywane przez miejscową ludność przy udziale specjalistów odpowiedzialnych za ochronę strefy centralnej. Obecnie, prawie 30 lat później, Komisja Europejska rozpoczyna realizację programu Pan-Europejskiej Sieci Ekologicznej (PEEN), która stanowi kolejny krok w stosunku do propozycji UNESCO. Owe podzielone na strefy jednostki mają być połączone korytarzami ekologicznymi. Zagwarantuje to gatunkom możliwość swobodnego przemieszczania się: dyspersji i migracji.

W 2005 roku w Biuletynie Światowej Sieci Rezerwatów Biosfery MAB wymieniono już 482 rezerваты ustanowione w 102 krajach. Mniej więcej połowa z nich leży w Europie. W Polsce jest 9 rezerwatów biosfery, w większości utworzonych na bazie istniejących parków narodowych, które stały się ich strefami centralnymi. Rezerваты biosfery są znacznie większe od parków narodowych – dobrym przykładem jest Białowiecki Park Narodowy i Rezerwat Biosfery, który przez pierwsze 30 lat istnienia zajmował

Sposób połączenia odizolowanych rezerwatów biosfery korytarzami ekologicznymi

Piotr Klosowski/Agencja Piękna

**Białowiecki Park Narodowy, istniejący od 1921 roku, to prawdziwa pierwotna puszcza znajdująca się na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO.
W Parku żyje najliczniejsza populacja żubra (*Bison bonasus*) w Europie**

powierzchnię 10 520 ha, zaś po dołączeniu stref buforowej i przejściowej w 2005 roku powiększył się do 92 309 ha. Wszystkie polskie rezerwy biosfery zajmują 478 242 ha, podczas gdy 23 polskie parki narodowe pokrywają łącznie 314 508 ha; to oznacza, że przeciętny park narodowy ma powierzchnię około 13 tys. ha, zaś przeciętny rezerwat biosfery - 53 tys. ha.

Trzy spośród naszych rezerwatów biosfery są transgraniczne. Te pierwsze transgraniczne rezerwy biosfery w Europie założono właśnie w Polsce: Rezerwat Biosfery Karpaty Wschodnie (polsko-słowacko-ukraiński), Rezerwat Biosfery Karkonosze (polsko-czeski) oraz Rezerwat Biosfery Tatry (polsko-słowacki).

Zgoda dzięki ekologii

Polski Krajowy Komitet MAB od początku przykładł szczególnie dużą wagę do tworzenia transgranicznych rezerwatów biosfery. Główny powód jest czysto ekologiczny. Zatloczona, gęsto zaludniona Europa ma wiele cennych pod względem przyrodniczym obszarów, które są przecinane granicami państwowymi, i wszyscy są zgodni, że prowadzi to do szkodliwej fragmentacji tych środowisk. Granice mają bardzo niekorzystny wpływ na funkcjonowanie i użytkowanie tych obszarów. Zaproponowaliśmy więc utworzenie transgranicznych rezerwatów biosfery i uzyskaliśmy szerokie poparcie dla tego pomysłu. Drugi powód jest częściowo polityczny: Polska ma długą tradycję konfliktów granicznych, a pamięć o tych konfliktach nawet dziś utrudnia współpracę pomiędzy sąsiadującymi krajami. Czy naprawdę uważamy, że ekologia może pomóc doprowadzić do zgody? W każdym razie uważamy, że to bardzo dobrze, iż

inicjatywa ekologów doprowadziła do podjęcia wspólnych wysiłków dla dobra dużych, spójnych ekosystemów, które człowiek nienaturalnie podzielił granicami.

W maju 2004 roku Polska stała się członkiem Unii Europejskiej; nasza wschodnia granica z Białorusią i Ukrainą stała się więc wschodnią granicą Unii. Granica ta przecina szereg cennych naturalnych ekosystemów i biotopów, zawierających wspaniałe obszary leśne i podmokłe, wraz z płynącą wzdłuż granicy piękną rzeką Bug. Mamy obowiązek chronić te tereny, a najlepszy na to sposób, to połączyć je w jedną całość. Takie ogromne, transgraniczne obszary chronione już powstają. Wraz ze swoimi sąsiadami, Polska stara się połączyć korytarzami ekologicznymi trzy takie regiony: Parki Narodowe i Rezerwaty Biosfery Zachodniego Polesia (polski, białoruski i ukraiński); Białowieckie Parki Narodowe i Rezerwaty Biosfery (polski i białoruski) oraz Roztoczańskie Parki Narodowe (polski i ukraiński).

Jednocześnie zaczyna funkcjonować nowy projekt, nazywany wstępnie ZJE (Zone of Joined Efforts). Ma on na celu ustanowienie ze wschodnioeuropejskich rezerwatów biosfery łańcucha rozciągającego się od Bałtyku aż po Morze Czarne, aby chronić tysiące kilometrów lasów i mokradeł Europy Wschodniej. ■

Chcesz wiedzieć więcej?

Program UNESCO MAB <http://www.unesco.org/mab>

Breymeyer A., Adamczyk J. (red.). (2005). *Transboundary Biosphere Reserves at the Eastern end of European Union: people & ecological dilemmas*. Warszawa: National UNESCO-MAB Committee of Poland, Polish Academy of Sciences.